

KEVEHÁZI KATALIN

Az Evangélikus Országos Levéltár V. 1. jelzetű levélgűjteménye

1. Az Evangélikus Országos Levéltárban található egy levélgűjtemény, amely nagyrészt Nyitra- és Trencsén vármegyében tevékenykedő protestáns lelkészek és iskolamesterek leveleit tartalmazza.¹ A 22 levél az 1566 és 1600 közötti időszakból való. A gűjtemény másolat, amelyet talán Johannes Procopius XVIII. századi szakolcai orvos² készített, s látott el terjengős jegyzetanyaggal, feltehetően kiadásra szánva munkáját. Nem dönthető el azonban egyértelműen, hogy a gűjtőmunka és a válogatás kinek a munkája; az mindenesetre bizonyos, hogy Procopius is másolatokból dolgozott: a jegyzetekben többször említi az "apographon" hiányosságait. Ezek közül a legszembevetőbb a tulajdonnevek gyakori félreolvasása, amihez a következő megjegyzést fűzi egy helyen: "Mala fide seu imprudentia scriptoris accidit, ut nomina, quorum in his epistolis fit mentio passim omitterentur, suffecta littera N."³ Van olyan levél is, amelyet anélkül sorol a gűjteménybe, hogy akár az íróját, akár a címzettjét, vagy keltezését ismerné, sőt a levélben foglaltak sem adnak semmiféle eligazítást az előbbiekre nézve.

A levelek látszólag rendszertelenül követik egymást (e megállapítás érvénye alól csak egy négy levélből álló, tartalmileg összefűggő blokk a kivétel), sem személyek (pedig a levélírók és címzettek többsége többször előkerül), sem események vagy intézmények szerint nincsenek csoportosítva. A gűjteménybe legkevésbé illő darab Paul Eber egy 1566-ból való ajánló levele. Erről azonban tudjuk, hogy Procopius illesztette a levélcsoomó végére, mint írja: "Eberianam hanc epistolam, praesenti collectioni inserendam, luceque dignam iudicavi..."⁴

¹ Evangélikus Országos Levéltár V. 1. (a továbbiakban EOL V. 1.) Bibliográfiai leírás: Góbi Imre, A Magyarországi Ág. Hitv. Ev. Egyetemes Egyház levéltárának jegyzéke. 2. kötet. Kéziratok. Bp. 1915. 19.

² Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. II. köt. Bp. 1906. 170. h.

³ EOL V. 1. p. 5.

⁴ Uo. p. 58.

Az eddigiekből arra következtetünk, hogy a levelek összegyűjtése, lemásolása és magyarázó jegyzetekkel való ellátása csupán előkészület lehetett Procopius számára egy későbbi alapos munkához.

E kötetes kéziratot mindenesetre Zoványi Jenő is ismerte, mint az kiderül egyháztörténeti monográfiájának egy jegyzetéből.⁵ Nem véletlen azonban, hogy e forrásra bővebben sehol sem tér vissza: az általa más forrásokból közzétett s elemzett dokumentumokhoz képest e levelek nem tartalmaznak szenzációszerű újdonságokat. Rövid ismeretetésükkel — s az eddigiekből következően nem teljes közlésükkel — mindössze azt szeretnénk elérni, hogy néhány apró adat — egy-egy másutt is számontartott XVI. századi felvidéki prédikátorunk életére vonatkozóan — ne vesszen egészen feledésbe; s a szakma hivatottabb szakértőinek figyelmébe akartuk ajánlani a kötetet újbóli mérlegelésre: témájukhoz fontos forrás, vagy csupán adalék XVIII. századi tudománytörténetünkhöz. Mentegetőzéseként álljon itt Procopius megjegyzése az említett (se író, se címzett) VIII. levélhez: "... non tamen prorsus duxi reiciendam, propter antiquitatem. Suum illa usum habere poterit ..."⁶

2. A gyűjteményben található levelek sorrendben:

1. 1587. október 6. *Brieg*

Laurentius Starck superintendens Melchior Schupka túróci esperesnek írt ajánlólevele. Figyelmébe ajánlja a Briegben ordinált Nicolaus Simonidest.

2. 1571. november 5. *Wittenberg*

Seraphinus Gosnovicenus diák levele szülőföldjére, ismeretlen címzettnek; általánosságok.

3. 1580. április 25. *Wittenberg*

Josephus Bascenus (Bastianus) diák Melchior Schupkának. Elnézését kéri egy félreértés miatt; említést tesz az éppen Wittenbergben ordinált Christophorus Landmannról.

⁵ Zoványi Jenő, *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig* Bp. 1977. /Humanizmus és reformáció 6./ (a továbbiakban Zoványi 1977) 408. 1099. jegyzet.

⁶ EOL V. 1. p. 6.

4. *1576. szeptember 3. Lőcse*
Albertus Husselius diák Melchior Schupkának. Közli tanára, Seraphinus Gosnovicenus állásfoglalását a lelkészi szolgálattal összefüggő kérdésekkel kapcsolatban; héber grammatikát kér pártfogójától.
5. *1578. szeptember 13. Zsolna*
Nicolaus Colacinus rektor levele ismeretlennek. Beszámol a zsolnai iskola helyzetéről; jelzi, hogy külföldi útra készül.
6. *1580.*
Hieronymus Thurocianus túrócszentmártoni lelkész Matthias Paulinus és Petrus Bendinus lelkészek közelmúltban bekövetkezett haláláról számol be ismeretlen címzettnek.
7. *1577. december 2. Zsolna*
Albertus Husselius, az iskola "collaboratora" valószínűleg Melchior Schupkának; napi eseményekről, s a november 27-i iskolai gyűjtogatásról ad hírt.
8. *Keltezés nélküli anonim levél ismeretlennek*
9. *Keltezés nélkül, Túrócszentmárton*
Stanislaus Gosnovicenus meghívólevele valószínűleg Melchior Schupkának.
10. *1582. február 21. Privigyé*
Albertus Husselius rektor és Johannes Cnidonymus diakónus levele Melchior Schupkának. Tisztázni próbálják magukat az őket ért szakramentárius vád alól.
11. *1583. március 11. Mosóc*
Albertus Husselius Andreas Szoczovinusnak. Vigasztalja az archidiakónussal támadt konfliktusa miatt.
12. *1583. június 29. Mosóc*
Albertus Husselius Melchior Schupkának. Mentegetőzik, hogy esküvője óta nem kereste fel; támogatását kéri.
13. *1581. Lőcse*
Antonius Plattner lelkész a város és az iskola vezetősége nevében felkéri Albertus Husseliust a rektori tisztség betöltésére.
14. *Keltezetlen*
Albertus Husselius válasza az előzőre: nem fogadja el a felkínált állást.

15. *Keltezetlen, Lőcse*
Antonius Plattner újabb rábeszélő levele Albertus Husseliushoz.
16. *Keltezetlen*
Ismeretlen — lőcsei — levélíró Albertus Husseliushoz a rektori tisztség ügyében.
17. *1584. október 22. Mosóc*
Albertus Husselius beszámol Révay Ferencnek a privigyei lelkészi állásba való meghívásáról, s kéri támogassa őt abban, hogy elhagyhassa Mosócot.
18. *1593. november 12. "ad templum Beatae Virginis"*
Hieronymus Thurocianus Wittenbergből hazatért fia, Samuel november 25-én tartandó esküvőjére hívja meg az ismeretlen címzettet.
19. *1587. június 13. Privigye*
Albertus Husselius lelkész napi eseményekről írt levele Melchior Schupkának.
20. *1594. szeptember 24. Privigye*
Albertus Husselius levele ismeretlennek. Elmondja, hogy Túrócszentmártonba hívták lelkésznek, s kéri a címzettet, nézzen utána a meghívás komolyságának.
21. *Keltezetlen*
Stephanus Kruspier zsolnai lelkész a városi tanácsnak. Anyagi támogatást kér részben wittenbergi peregrinációja idejéből származó adósságainak törlesztésére.
22. *1566. július 27.*
Paul Eber ajánlólevele meg nem nevezett ifjak érdekében.

3. A levelek közül azok alkotják a legnagyobb csoportot, amelyek Albertus Husselius életével, tevékenységével kapcsolatosak. Segítségükkel végigkövethető lelkészi pályafutása, s jó alkalmat kínálnak Husselius eddig ismert életrajzi adatainak összefoglalására is; ezek szerint:

1554-ben született Privigyén, s alsóbb iskoláit is itt végezte⁷ 1560—1563-ban. Más adatok szerint ekkor már a lőcsei iskola diákja volt, de mivel itt — e forrás alapján — "in studiis humanioribus ac philosophicis" folytatott tanulmányokat, sőt héber nyelvet is tanult,⁸ talán inkább a hatvanas évek második felére kell tennünk ezt az iskolalátogatást. A hetvenes évek elejéről nincs adatunk róla, bár Procopius szerint Privigyén volt akkoriban jegyző.⁹ 1576-ban Lőcsére került (az ottani iskolában tanítani?), 1578-tól a zsolnai iskolában "collega".¹⁰ 1580—1583-ig privigyei rektor,¹¹ ezt követően egy évig Mosócon volt tanár,¹² ahonnan ismét Privigyére tért vissza: 1584 második felében diaconusként említik.¹³ 1584 decemberében Wittenbergben ordináltak.¹⁴ Egy 1586-ból való adat szerint Mosócon rektor.¹⁵ Zoványi szerint 1587-ben lett privigyei lelkész, bajmóci esperes.¹⁶ A következő adatunk 1593-ból való: ettől kezdődően, feltehetően haláláig Biccsen volt lelkész, s egyben felső-trencsényi esperes.¹⁷ Rezik említ egy olyan adatot, amely szerint 1596-ban Biccsen a rektori tisztet is ellátta volna, s még 1609-ben is így szerepelne, ezt azonban más forrás nem erősíti meg.¹⁸ Az alább bemutatandó kézirat lehetőséget ad e pálya egyes állomásainak pontosabb datálására is.

Husseliusnak 11 levele található a gyűjteményben, további néhány levél neki íródott, illetve kapcsolatba hozható vele.

⁷ Jan Rezik — Samuel Mattheides, *Gymnaziológia dejiny gymnázii na Slovensku*. Bratislava, 1971. (a továbbiakban Rezik 1971) 559.; Fabó András, *Monumenta*

1865) 163.

⁸ Rezik 1971. 196.

⁹ EOL V. 1. p. 10.

¹⁰ Rezik 1971. 571.; Holuby József, *A régi zsolnai ág. hitv. evangélikus egyházközség történetének rövid vázlatja*. Bp., 1910. (a továbbiakban Holuby 1910) 38—39. szerint csak 1578-tól.

¹¹ Rezik 1971. 484, 559.; Zoványi 1977. 353.

¹² Rezik 1971. 196—197.; Fabó 1865. 358.

¹³ Rezik 1971. 197, 559.

¹⁴ Rezik 1971 559.; Procopius: EOL V. 1. p. 45.

¹⁵ Fabó 1865. 256.

¹⁶ Zoványi 1977. 232.

¹⁷ Rezik 1971. 197, 559.; Zoványi 1977. 238.

¹⁸ Rezik 1971. 182.

1576. szeptember 3. A levelet Melchior Schupkának,¹⁹ a privigyei lelkész-esperesnek írja, az aláírás szerint ekkor "studiosus Leutschoviensis", mint a levélből kiderül, Schupka támogatásával. Husselius egy héber grammatikát kér patrónusától, megköszönve a korábban kapott görögöt: "sed si quidem beneficio Reverentiae Dominationis Vestrae grammaticam graecam mihi comparavi, faxit pietas Vestra, ut eiusdem opera, Hebraea quoque mihi comparem".²⁰ A levél első felében Husselius leírja Seraphinus Gosnoviczenusnak,²¹ az iskola héber tanárának válaszát arra a kérdésre, amelyet Schupka — pártfogoltja közvetítésével — tett fel neki: hogyan értelmezendő véleménye szerint a páli locus: "Jaj nékem, ha az evangéliumot nem hirdetem" (IKor 9, 16). A kérdés feltevésének indoklása: "Plurimi sint in partibus nostris, iam pridem sacris initiati, qui tamen passim sine certa sede ac vocatione vagantur, non evangelizant; ac sicubi locum Parocho suboleant vacuum, catervatim confluentes, improbe, et sine vocatione, alius prae alio sese illuc intrudunt, aliqui etiam, quod intolerabilius est, cum aliter suis rebus consulere nesciunt, certo pretio susceptoribus suis solvendo se obligantes, quasi emti, Ministri Ecclesiae servire volunt." Gosnoviczenus válasza: "Qui sine legitima vocatione se aliquo intrudunt: sine omni controversia fures et latrones dici possunt. . ."²²

Nem tudjuk, vajon miért éppen Gosnoviczenusnak tette fel a kérdést Schupka, s miért éppen pártfogoltja közvetítésével — lehetséges, hogy Procopiusnak van igaza, aki szerint ezt pedagógiai cézzal tette —, de az mindenesetre említésre érdemes, hogy itt az Ágostai hitvallás XIV. pontjáról van szó (ez egyébként a Confessio pentapolitanában is a XIV.), amely szerint "nyilvánvalóan senki más se tanítson . . . az egyházban

¹⁹ A privigyei származású melchior Schupka előbb Vágújhelyen, 1566-tól szülővárosában rektor. Rezik 1971. 484. szerint 1575-től, de Fabó 1865. 149. adata alapján, már 1559-től, majd újra 1570-től (Fabó 1865. 163.) ugyanitt lelkész, és a bajmóci fraternitas seniora. Zoványi 1977. 1078. jegyzete ez utóbbi tisztség viselését megkérdőjelezi: 1587. októberétől 1595. november 22-én bekövetkezett haláláig szucsányi lelkészként Túróc megyei esperes (Zoványi 1977. 234.).

²⁰ EOL V. 1. p. 9.

²¹ S. Gosnoviczenusról annyit sikerült megtudnunk, amennyi e levélből és procopius ehhez tartozó jegyzetéből kiderül: Stanislaus Gosnoviczenus túrócszentmártoni lelkész fia, aki több, mint négy éves peregrináció után 1573-tól lőcsei szlovák lelkész volt (EOL V. 1. p. 3.). Egy levele megtalálható a gyűjteményben, amelyet 1571. november 5-én írt Wittenbergből egy barátjának (Procopius szerint Husseliusnak, ez azonban nem bizonyítható). A levél tartalma meglehetősen érdektelen, közlésétől ezért eltekintünk.

²² EOL V. 1. p. 6—7.

csak az, akit erre szabályszerűen elhívtak.”²³ Nem érdektelen talán annak megemlítése sem, hogy 1557-ben Szegedi Gergely kassai prédikációi után Stöckelék egyik fő érve ellene az, hogy „sine legitime vocatione”, az egyház jó rendjét megbontva prédikált. Szegedi Gergely kapcsán aztán további ide kívánczoló megjegyzés, hogy Botta István Szegedi úrvacsora-értelmezésekor Karlstadtra utal egyik jegyzetében, mint felvethető forrásra.²⁴ S hogy éppen Karlstadt volt az, aki pontosan e vitatott irányba lépett tovább az Úrvacsora-értelmezés egyházszerkezeti következményeinek végiggondolásában, igaz persze az is, hogy 1576-ban már toposzerű a vád.

1577. december 2. Husselius ezt a levelét Zsolnáról írta Schupkának(?), tehát nem 1578-ban került a zsolnai iskolába. Többek között beszámol az iskolában történt gyűjtogatásról: „praeterito die Mercurii circa horam XI. interdiu suppositium ignem, seu lychnum ad incendium paratum, sub tecto scholae repertum esse, nec prius observatum periculum, quam fumus supra tectum elevatus flammaque iam iam eruptura, a praetereuntibus conspiceretur ... non obscura indicia suppositu ignis deprehendimus. Incendiarius bene latet. ... Sed, quisquis fuerit, manifestum est ... maligno et hostili animi fecisse ...”.²⁵ Ismeretes, hogy az iskolát a katolikus Dersffy Ferenc felosztatta, s az evangélikus lelkész, Lovcsányi Györgyöt, valamint az iskola rektorát, Nicolaus Colacinust elűzte.²⁶ Talán nem kizárt, hogy az evangélikusok zaklatása két évvel korábban ilyen formában is megnyilvánult.

²³ Idézi Botta István, Melius Péter ifjúsága. Bp. 1978. /Humanizmus és reformáció 7./ (A továbbiakban Botta 1978) 162. Az itt kezdődő fejezetben foglalkozik részletesen a Szegedi Gergellyel kapcsolatos vitával is.

²⁴ Botta 1978. 191. 68. jegyzet. Szegedi Gergely úrvacsora-felfogásáról lásd Varjas Béla, Szegedi Gergely és Flacius Illiricus ismeretlen vitája az úrvacsoráról. = Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Szerk. Fabiny Tibor. Bp. 1984. 29—50.

²⁵ EOL V. 1. p. 23.

²⁶ Holuby 1910. 4. 30—31, 38—39.; említi még Zoványi 1977. 285, 299.; Fabó 1865. 118—119. az eseményt 10 esztendővel korábbra teszi.

1578. szeptember 13. Ezt a levelet Nicolaus Colacinus írta, mint a zsolnai iskola akkori rektora,²⁷ a címzett neve azonban nem derül ki. A levél Albertus Husseliust, mint "synergust" említi.

Minden bizonnyal Husseliusnak szól az a levél, amelyet Hieronymus Thuroczianus²⁸ írt 1580-ban Privigyére. Turóc megyei eseményekről számol be: Húsvét körül gyors egymásutánban két lelkész is meghalt: Matthias Paulinus mosóci²⁹ és Petrus Bendinus szucsányi³⁰ lelkész.

1581-ben kezdődik az a levélváltás, amely Husselius életének újabb állomását jelzi: már privigyei lelkészként meghívást kapott a lőcsei iskola vezetésére. A meghívást Antonius Plattner lőcsei lelkész³¹ közvetítette a városi tanács nevében. A levélből megtudjuk, hogy az iskola akkori rektora (Johann Greiffenzweig?) "ob adversam valetudinem, qua post totum fere tempus apud nos [sc. Zsolnán] fuit, alteri istam functionem resignavit, et dimissionem ab inclyto senatu nostro petiit . . ."³² Az iskola vezetését ebben a helyzetben Husseliusnak ajánlja fel: "Senatus noster, facile consensit, ut gubernationem scholae nostrae Tibi offeram et commendam." Ez nem véletlen, hiszen Husseliust ismerik Lőcsén: "Memini, Casparum N. optimum virum Tui, aliquoties apud me et alios honestos viros, cives nostros, mentionem

²⁷ A levélből megtudjuk róla, hogy "iam sexto anno" — 1572 óta áll az iskola élén. Eszerint helytelen tehát az az adat, miszerint 1572-től Trencsénben lett volna rektor (vö. Rezik 1971. 483.). Ugyancsak a levélből tudjuk meg, hogy korábban hosszan peregrinált, most is arra készül újra. Az utolsó mondatokban a "soror mea Dorothea" szülői üzenetekből esetleg feltehető, hogy a levél valamelyik családtagnak íródott. Colacinusról ez ittenieken kívül annyi ismeretünk van, hogy 1570-ben Privigyén tanított, s hogy a "keleti" nyelvek tanára volt (?) (vö. Rezik 1971. 483.); a zsolnai iskola szétszóródása után 1580-ban Biccseré, 1582-ben Mosócra, majd Trencsénbe ment, s itt halt meg 1583-ban (Rezik 1971. 346.; Holuby 1910. 39.).

²⁸ Hieronymus Thuroczianus 1580-tól a Turóc megyei Szentpéteren volt lelkész (Fabó 1865. 267.), majd 1590-től Rózsaheygen volt rektor (Rezik 1971. 213.); 1593-tól mosóci (Fabó 1865. 258.), majd 1596-ban ismét rózsahegy lelkészként említik (Fabó 1865. 63.).

²⁹ Ezt az adatot Fabó 1865. 258. is megerősíti.

³⁰ 1576-tól szolgált itt (vö. Fabó 1856. 260.).

³¹ Lőcsén született 1535 októberében (Rezik 1971. 411.). 1561—1567-ig szülővárosa iskolájának volt rektora (Halász László, A lőcsei Királyi Katolikus Főgymnásium története. = A Főgymnásium 1894/95. évi értesítője. Lőcse, 1895. (a továbbiakban Halász 1895.) 7.), ezután 1598. október 15-én bekövetkezett haláláig ugyanitt lelkészkedett (Rezik 1971. 317.). Ő maga is tevékeny részese volt azoknak a vitáknak, amelyek a Szepességben a század utolsó harmadában az orthodox lutheránusok és a helvét irányzatúak között folyt az úrvacsoráról, s ez ebből következő egyházszervezeti kérdésekről. E vitával kapcsolatban összefoglalóan lásd Zoványi 1977. 173—213.)

³² EOL V. I. p. 32—33.

facere, et ingenium Tuum ita nobis praedicare, ut affirmaverit, Te, tum temporis, quo apud nostros versabare(?) vel celeberrimam scholam posse feliciter et utiliter regere.” A ”Casparus N.” minden bizonnyal Caspar Cramert jelenti, aki 1571 és 1577 közt az iskolát igazgatta és akinek Husselius is tanítványa volt.³³ Nyilván téves tehát az a korábban már említett adat, amely szerint Husselius korábban, a hatvanas évek elején lett volna a lőcsei iskola diákja.

Plattner a levélben az anyagiakra is kitér: Cromer fizetését ígéri Husseliusnak. S még egy fontos argumentum, hogy miért éppen az egykori diákot hívják meg: ”Etiam Ministri Ecclesiae nostrae omnes Te amant, et Tibi honestum testimonium dant, Te Augustanae Confessioni esse addictum, et a Calvini sententia de Coena Domini alienum. Nolunt enim Domini nostri, vel Calvini dogma, vel Flacianorum contentiones in Scholam nostram inveni.”

Husselius udvariasan, ám kitérőleg válaszolt: láthatóan nem akarta elfogadni a felkínált állást: ”Noli itaque Reverende Vir, vitio mihi vertere, quod categoricum responsum subito, et quidem fluctuano(?), dare nequeo. Interim vero, si de alio quopiam docto et gravi viro, quadem locus ille requirit prospicere poteritis: nihil mihi auditu, iucundius et gravius accidere poterit.”³⁴

Plattner újabb válaszlevelében próbál más érveket felsorakoztatni, s Husseliust Privigyéről kimozdítani. Még azt is felkínálja, hogy Husselius néhány diákját is átveszi az iskola.

E tárgyban íródott a következő levél is, melynek feladója ismeretlen, de minden bizonnyal a lőcsei iskolához tartozó személy lehetett. A levélíró (Procopius szerint a még mindig itt tanító Seraphinus Gosnoviczenus) az előző levélváltás ismeretében beszéli rá Husseliust, hogy fogadja el a felkínált állást. Az ügyben több adat e gyűjteményben nem található, ám az életrajzi adatok szerint Husselius végülis nem fogadta el ezt a lehetőséget. A lőcsei iskola következő rektoraként a források Thomas Hentscheliust említik.³⁵ Lehet persze az is, hogy már ő volt az, aki megrendült egészségére hivatkozva egy esztendő után lemondani akart, majd — más megoldás nem lévén — mégis maradt 1587-ig, de nem kizárható, hogy a rektorsága kezdő évére vonatkozó bizonytalanság ezt az 1581-es ”közjátékot” fedi, amikor Henschel már esetleg az iskolában volt, de még nem — vagy csak ideiglenesen — rektorként.

³³ Halász 1895. 7.; Rezik 1971. 317, 196.

³⁴ EOL V. 1. p. 36—37.

³⁵ Rezik 1971. 317.: 1580-tól; Halász 1895. 7. év nélkül; Zoványi 1977. 231.: 1580 tájától.

1582. február 22. A levél keltezésekor Husselius még Privigyén volt, de az aláírás szerint ekkor már "Rector Scholae". A másik aláírója a levélnek Johannes Cnidonymus Diakonus, akiről nem sikerült többet megtudnunk. A címzés: "ad Seniore[m] Contubernii Bajmocen[sis]". Van olyan feltételezés, hogy e hivatalt abban az időben Melchior Schupka töltötte be.³⁶ A levélírók arról számolnak be, hogy a szakramentárius istenkáromlás vádja érte őket, s kéri Schupkát, hogy a comitatus (Nyitra megye) lelkészei előtt nyilvánosan védhessék meg magukat. A levél nem fejt ki bővebben, mi volt a vád konkrét alapja, s nem találjuk nyomát annak sem, hogy az ügynek folytatása lett volna. Nem elképzelhetetlen azonban, hogy a dolognak némi szerepe lehetett abban, hogy Husselius a következő évben már Mosócon szolgált, s — mint az egy következő, 1584. október 22-én keltezett, Révay Ferencnek szóló levélből kiderül — távozását Privigyén nem vették jó néven, maga is szívesen visszamenne. Valószínűleg véletlen, de azért megemlíthető a levélnek az az érdekessége, hogy egy szakramentarizmussal megvádolt lelkész-tanár éppen egy Révay-birtokon nyert újabb állást.³⁷

Husseliusnak még öt levele található a gyűjteményben, ezek azonban — egy kivétellel — tartalmukban szinte semmit nem árulnak el írójuk tevékenységéről, sorsáról; az életrajzi adatokat a levelek datálásai egészítik ki, illetve támasztják alá, amennyiben feltételezhetjük, hogy működése helyszínén írta őket. E levelek a következők:

1583. márciusában és júniusában írta a következő két levelet. A márciusban kelt Procopius fejlece szerint Andreas Szoczovinusnak szól, aki ebben az időben Breznóbányán volt lelkész.³⁸ A másik, csakúgy mint az előző Mosócon keltezett levelét már Schupkának írta Privigyére. Ebben utalást találunk arra, hogy Husselius a közelmúltban megnősült szülővárosában (a szertartást Schupka végezte?). A menyasszonyra tett utalás miatt elképzelhetőnek tartjuk, hogy az előző is Schupkának íródott: "Quod dilectae cum adhortatione, tum conso-

³⁶ Lásd a 19. jegyzetet.

³⁷ Révay Ferenc apjának az úrvacsoratan értelmezésével kapcsolatos "vitáiról", az országgyűlés állásfoglalásáról lásd: Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerk. Bunyitai Vince, Rapaics Rajmund, Karácsonyi János. 5. köt. Bp. 117—118.; Luthernek ez ügyben hozzá intézett levelét közli Karácsonyi uo. 3. köt. 385—386.; 4. köt. 338. illetve magyarul: Luther Márton egyházszerző iratai. Sajó alá rend. Masznyik Endre. 4. köt. Bp. 1909. 222—230.

³⁸ 1579-ben került ide Privigyéről (Fabó 3. 274., ahol az 1570-es években lelkész volt (Fabó 1865. 163.). 1588. január 17-től 1598-ban bekövetkezett haláláig zólyomi esperesi tisztelet töltött be (Zoványi 1977. 233.). Fabó 1865. 287. szerint csak 1599-ben halt meg.

latione Reverendae Dominationis Vestrae deesse noluit, ago gratias . . . Scio enim, quam difficulter, et illa patriam, et pater filiam, ex oculis abduci patietur.”³⁹

Már utaltunk arra a levélre, amely 1584. október 22-én kelt és Révay Ferencnek, Mosóc város birtokosának szól. Ebből megtudjuk, hogy Husseliust visszahívták Privigyére, ezúttal segédlelkésznek, s ő hosszas habozás után úgy döntött, megtartja a bemutatkozó prédikációt, s elfogadja az állást. Utal a levélben betegségére, mely miatt nehezen tud előadásokat tartani. Ezen kívül ”mediocre mihi est in patria patrimonium . . . , tam haereditario iure, quam datis uxoriae nomine ablatum. Id me negligere neque honestum foret, nec utile.”⁴⁰ — írja. A levélből úgy tűnik, nem lehetett túl közkedvelt Mosócon: ”Nolo conqueri de contentu oppidorum, qui suos liberos abstraxerunt a schola.” Más kérdés az, hogy úgy tudja, néhány diákja vele együtt elhagyja az iskolát. A levél végén kéri Révayt: járuljon hozzá, hogy eleget tehessen a privigyei meghívásnak.

Nem tudjuk pontosan mi történt ezután, hiszen egyik forrásunk tanúsága szerint ez évtől valóban privigyei diakónus;⁴¹ Fabó viszont még 1586-ban is mosóci rektorként említi.⁴² Nem valószínű, hogy másfél, két év múltán ismét visszatért Mosócra, így valamelyik forrás rosszul informált. Minden bizonnyal Fabó, hiszen Husselius a gyűjteményben szereplő következő levelét már mint privigyei lelkész írta az akkor Szucsányban szolgáló Schupkának. Igaz ugyan, hogy ez 1587-ből való, de közben diakónusból elő kellett lépnie; a bizalmat vissza kellett szereznie — ehhez pedig idő kellett.

Az utolsó Husseliussal kapcsolatos levél 1594 szeptemberében kelt, Procopius fejlice szerint Privigyén. A címzett nincs megnevezve, de bizonyosan Turóc megyei, feltehetően az esperes, Schupka. Husselius meghívást kapott Turócszentmártonba, s kéri a címzettet: nézzen utána a meghívás komolyságának, s maga döntse el, vajon alkalmas-e a poszt betöltésére. A levél ismét kérdésessé tesz egy eddigi életrajzi adatot, amely szerint Husselius már 1593-ban Biccscén szolgált volna. Zoványi szerint ebben az évben ott még Berger Péter volt a lelkész,⁴³ s e

³⁹ EOL V. 1. p. 30.

⁴⁰ Uo. p. 42—43.

⁴¹ Rezik 1971. 197.

⁴² Fabó 1865. 256.

⁴³ Zoványi 1977. 238.

levél is azt tanúsítja, hogy Husselius legkorábban 1594 végén kerülhetett el Privigyéről (Procopius jegyzetében ezt 1595-re teszi).⁴⁴

A levélgyűjtemény további darabjai nem említik Husselius nevét, s nem is hozhatók vele összefüggésbe. Ettől függetlenül szükségesnek látjuk két további irat bemutatását.

1566. július 27-én kelt Paul Eber ajánlólevele. Legnagyobb sajnálatunkra a másolati szövegből nem derül ki, ki, vagy kik azok, akik wittenbergi tanulmányaikat befejezve eme ajánló sorok birtokában indulhattak haza. Eber mindössze ennyit közöl: "duo honesti iuvenes, et ipsius(?) Praeceptor Lucas N. (!) Pannonius".⁴⁵ A másolat hibáinak következtében még az sem eldönthető grammatikailag, hogy Lucas N. Pannonius (az N. a másoló számára az olvashatatlan nevet helyettesítő jel!) egy, vagy két ifjút kísért külföldi tanulmányútra. E kérdésben Procopiusra vagyunk utalva, aki jegyzetében a következőket írja: "felici casu, ex alio monumento scripti defectum suppleo. Nomen adolescentis(!) erat Georg Schifer, nati ex amplissima nobilique familia Austriaca. Lucas iste Georgii Schiferi Praeceptor privatus, seu morum moderator, non alius fuisse videtur, quam Lucas Fabinus."⁴⁶ Utóbbi egyébként 1572 és 1584 közt az eperjesi iskola rektora volt, Rezik a pregrinációját 1555(?)—1566-ra teszi.⁴⁷

A gyűjtemény élén álló levél 1587. október 9-én kelt. Írója Laurentius Starck superintendens, aki a II. Frigyes szervezte briegi konzisztórium élén állt. A sziléziai városban a korszak számos magyarországi lelkésze nyerte el az ordinációt,⁴⁸ az a Nicolaus Simonides is, akiről e levélben szó esik. Róla csupán annyi információnk van, ami ebből a levélből kiderül: valószínűleg Starck ajánló sorainak címzettje, Melchior Schupka küldte Briegbe, s az is valószínű, hogy az ő esperesi kerületébe kapott meghívást: "... confidimus etiam, Reverentia Dominationis Vestra ei fore calcar, ut assidue sibi revocet, in memoriam, cuius Minister sit. . ."⁴⁹

⁴⁴ EOL. V. 1. p. 50.

⁴⁵ Uo. p. 57.

⁴⁶ Uo. p. 58.

⁴⁷ Rezik 1971. 280, 406, 431, 388.

⁴⁸ Vö. Schulek Tibor, Bornemisza Péter. Bp. 1939. 32.

⁴⁹ EOL. V. 1. p. 2.

Zusammenfassung

Katalin KEVEHÁZI: Die Briefsammlung unter der Signatur V. 1. im Evangelischen Landesarchiv

Die Sammlung enthält 22, in der Zeitspanne von 1566—1600 von protestantischen Pfarrern und Lehrern verfasste Briefkopien, die vermutlich für Johannes Procopius, eventuell als Vorbereitung für eine Textausgabe gefertigt worden sind. Die Verfasser der Briefe sind folgende: Laurentius Starck, Superintendent in Brieg, Seraphinus Gosnovicenus und Josephus Bascenus (Bastianus), ungarische Studenten in Wittenberg, Nicolaus Colacinus, Rektor in Zsolna (Sillein), Hieronymus Thuroczianus, Pfarrer in Túrócszentmárton, Antonius Plattner, Stadtpfarrer in Lócse (Leutschau), Stephanus Kruspier, Pfarrer in Zsolna (Sillein), Albertus Husselius und der Wittenberger Paul Eber. Der Grossteil der Briefe sind an den Senioren Melchior Schupka gerichtet. Die Tätigkeit der Verfasser, der Adressaten und der Mehrheit der in den Briefen erwähnten Personen sind die Komitate Nyitra und Trencsén.

Aus den einander unsystematisch folgenden Briefen können 14 hervorgehoben werden. Der Verfasser des Grossteils und der Adressat der übrigen ist Pfarrer Albertus Husselius. Mit Hilfe dieser Briefe kann das Leben und die Tätigkeit von Husselius in grossen Zügen verfolgt werden: den ersten Brief schrieb er noch als Leutschauer Schüler, später sind Zsolna (Sillein), Privigye, Mosóc und Túrócszentmárton der Schauplatz seiner Arbeit. Der Inhalt der Briefwechsels unterstützt grösstenteils das Bild über die Laufbahn von Husselius in der Fachliteratur, an einigen Stellen wird es aber auch ergänzt und modifiziert.